

Secció oberta

L'Agrupació Professional de Periodistes (UGT) durant la Guerra Civil: dades sobre professionals i mitjans de comunicació

per Carles Singla

Professor dels Estudis de Periodisme de la Universitat Pompeu Fabra

L'Agrupació Professional de Periodistes (UGT) durant la Guerra Civil: dades sobre professionals i mitjans de comunicació

Entre la documentació conservada a l'Archivo General de la Guerra Civil Española de Salamanca figura el llibre de registre de l'Agrupació Professional de Periodistes (UGT) dels anys de la guerra civil. Les dades que conté permeten conèixer millor la professió periodística a Barcelona en el període 1936-1939 en aspectes com la composició de les redaccions o els sous, i també aporten informació sobre els diferents mitjans de comunicació i la seva evolució. En aquest treball ens centrarem primer en el balanç general de les dades per aturar-nos després en cadascun dels mitjans que compten amb més inscrits.

L'Agrupació Professional de Periodistes (APP) va ser creada el 1934. Tenia el seu estatge al local de l'Associació de Periodistes, al carrer de la Canuda, i el seu objectiu era millorar la situació dels periodistes en ple exercici, actuant com una sindical. En esclatar la guerra civil va passar a dependre de la UGT, va incorporar l'Associació de la Premsa Diària i l'Associació de Periodistes de Barcelona i va instal·lar la seva seu, el Casal de la Premsa, a les Rambles de Barcelona. La sindicació, almenys en teoria, era obligatòria. A partir d'aquell moment es van donar carnets nous als afiliats (Cadena, 1984, p. 15). Durant la guerra, l'Agrupació va estar presidida per Gabriel Trillas, director de *Las Noticias*, i Emili Granier-Barrera, redactor de *La Publicitat*, en va ser secretari. El 1937 l'Agrupació comptava amb un consell de direcció, quatre comissions (serveis interns i personal, propaganda, treball i mutualitat) i biblioteca general i especialitzada (Trillas, 1937, p. 15).

La dualitat entre CNT i UGT és un factor a tenir especialment en compte a l'hora d'interpretar les inscripcions, especialment les corresponents als primers mesos del conflicte. Davant la necessitat d'obtenir un carnet i la disjuntiva de triar un sindicat o altre, molts professionals –fins i tot redaccions com a col·lectiu– escollien la UGT senzillament com a mitjà per evitar la CNT, la fama de la qual era molt negativa a Catalunya, especialment entre els professionals del periodisme. L'Agrupació –que segons el seu president reunia el noranta per cent dels professionals del sector a Barcelona– va establir un comitè d'enllaç amb la CNT, que havia incorporat el Sindicat Professional de Periodistes, també preexistent a la guerra (Trillas, 1937, p. 16).

El llibre de registre, manuscrit, recull 550 entrades de professionals –majoritàriament periodistes, però també auxiliars, dibuixants i altres– corresponents a diferents mitjans no únicament de Barcelona sinó també d'altres punts de l'Estat, així com oficines de premsa i departaments de propaganda. La informació que es recull per cada persona és, a més del nom i cognoms, la data d'alta a l'APP, l'adreça, el mitjà en el qual treballa, la secció, l'edat i el sou. Aquestes dues darreres figuren només en un nombre limitat de registres: l'edat només consta en 114 persones i el sou en 270. També s'inclouen en alguns casos anotacions que permeten conèixer la nacionalitat, la procedència, el pseudònim, els avals

per a la inscripció a l'Agrupació o bé si aquesta inscripció ha estat anul·lada per alguna raó.

Cal tenir sempre present el valor relatiu tant de les dades contingudes en el llibre com de la informació que se n'extreu. Per exemple, no era infreqüent que un mateix periodista exercís la seva activitat en dos mitjans diferents i rarament en consta més d'un en cada registre. Pel que fa als salaris, el càrrec o la secció de treball, són declarats i no provats documentalment pels associats. A més, cada inscripció correspon a un moment donat i la situació de la persona podia variar amb el pas del temps. Per tant les dades resulten indicatives i interessants com a conjunt, però no es poden prendre individualment com a valors absoluts.

Quant a l'anàlisi general, tenim en primer lloc la dada de gènere que s'extreu del nom: només 39 dels inscrits –el 7 %– són dones. És també indicatiu que set d'elles tinguin noms estrangers. Pel que fa al lloc de treball, de 14 associats no consta el mitjà en el qual treballen i 39 més declaren estar sense feina. La resta d'inscripcions corresponen a un total de 120 mitjans diferents.

Les redaccions més representades a l'APP són:

MITJANS AMB DEU PERIODISTES O MÉS MEMBRES DE L'APP	
Mitjà	Inscrits
<i>La Rambla</i>	31
<i>Las Noticias</i>	30
<i>La Vanguardia</i>	27
<i>Treball</i>	25
<i>La Publicitat</i>	18
<i>El Mundo Deportivo</i>	17
<i>El Diluvio</i>	17
<i>La Humanitat</i>	16
<i>El Día Gráfico</i>	15
<i>El Noticiero Universal</i>	14
<i>Frente Rojo</i>	13
<i>La Noche</i>	12
<i>La Batalla</i>	11
Comissariat de Propaganda	11
Agència AIMA	11
Agència Fabra	11
La Veu de Catalunya	10
Ràdio PSUC	10

És del tot lògic que *La Rambla*, *Las Noticias* i *Treball* siguin els que més inscrits presenten, ja que *Las Noticias* va ser portaveu oficial de la UGT durant la guerra i els altres dos ho eren del PSUC. El mateix raonament val per a Ràdio PSUC, que trobem més avall. També resulta lògic trobar a la taula els diaris republicans d'esquerra de preguerra (*La Publi-*

citat, *El Diluvio, La Humanitat...*) i els que, producte de la confiscació o d'una nova direcció, adopten aquesta línia un cop iniciat el conflicte (*El Día Gráfico, El Noticiero Universal*). D'altra banda, les xifres permeten constatar que aquests diaris comptaven amb redaccions raonablement nombroses.

És força significativa, políticament, la presència de diaris vinculats durant la guerra a la Confederación Nacional del Trabajo (CNT), com *La Veu de Catalunya* o *La Noche*. Igualment sorprenent és que cinc persones del servei de propaganda de la CNT figuren també inscrites a l'APP, més encara tenint en compte que la Confederación disposava de la seva pròpia agrupació sindical del ram. Una hipòtesi és que les inscripcions corresponen al comitè d'enllaç entre els dos sindicats, esmentat més amunt. També sorprenen els onze inscrits de la redacció de *La Batalla*, òrgan del POUM, el qual també hauria de trobar-se en una òrbita distant de la de l'APP-UGT. Josep Maria Cadena precisa que tant l'Agrupació com el Sindicat «donaren més importància als vincles d'amistat professional que a les diferències ideològiques» (Cadena, 1984, p. 16). Les inscripcions de l'àmbit POUM-CNT, doncs, corroboren aquesta afirmació.

També val la pena remarcar la presència d'*El Mundo Deportivo*, amb 17 periodistes encarregats de seguir l'actualitat esportiva en plena guerra, i les fonts secundàries que representen les dues agències AIMA i Fabra, juntament amb el Comissariat de Propaganda.

Mitjans no recollits en el quadre, que tenen entre 5 i 9 periodistes inscrits, són les agències España i Febus, *Última Hora*, Laya Films, la Subsecretaria de Propaganda,¹ Diario del Comercio, Ràdio Associació de Catalunya, Juliol i la ja esmentada CNT.

Inscripcions

El ritme d'inscripcions és una altra dada significativa.² El nombre més elevat es dona a l'origen, immediatament després de l'esclat de la guerra i amb l'inici de la nova etapa de l'APP. Així, a l'agost del 1936 hi ha 196 altes, i al setembre se'n donen 50. A partir d'octubre, el nombre disminueix i hi ha una fase de degoteig fins a l'abril del 1937 amb xifres que oscil·len entre 12 i 27. Després dels Fets de Maig, significativament, el nombre d'inscripcions és força baix i només al desembre d'aquest darrer any es torna a superar el nombre de deu ingressos. Pel que fa al

1. Entenem que correspon al Govern central, mentre que el Comissariat de Propaganda depèn de la Generalitat.

2. Hi ha dues inscripcions que figuren amb data anterior a l'agost de 1936, fet que gairebé amb total seguretat es deu a un error cal·ligràfic.

1938, les xifres pateixen pujades i baixades; al juliol s'arriba a 18, a l'octubre a 13 i al novembre a 17. Pel desembre, tot i que el final de la guerra ja es veia pròxim, encara es registren 5 altes, les últimes que figuren en el llibre. Deu inscripcions consten com a anul·lades per diferents motius, mentre que 19 han comptat amb l'aval d'un altre o de diversos periodistes per a ingressar.

Pel que fa a adreces, només com a curiositat constatem que el carrer Muntaner és el que té més membres de l'APP domiciliats (20), seguit de Consell de Cent, Gran Via, Diputació i Balmes. L'Eixample és el barri amb més densitat periodística: hi hem comptabilitzat 159 professionals.

Llengua i tipus de mitjans

La següent taula presenta els mitjans classificats i s'hi recompta el nombre de mitjans i de periodistes per cadascun, tant en global com per llengües: català i castellà.³

MITJANS I PERIODISTES PER TIPUS I LLENGUA						
Tipus de mitjà	Nombre total	Total inscrits	Mitjans català	Inscrits català	Mitjans espanyol	Inscrits espanyol
Diaris	37	300	13	135	24	165
Revistes	41	63	14	24	27	39
Agència	10	45			6	40
Estrangers	14	14			4	4
Cinema	1	6	1	6		
Partits / institucions	7	28	2	13	3	8
Ràdio	3	19	3	19		
Altres ⁴	7	75			3	3
Total	120	550	33	197	67	259

Més de la meitat dels inscrits, el 54 %, exercia la seva activitat en diaris, tot i que aquests només representen el 30 % del total de mitjans. Les revistes són el tipus de mitjà més nombrós, però representen una xifra de periodistes molt més baixa, l'11 %. Pel que fa a la llengua, la presència del castellà és superior; però, en proporció, cada mitjà en català aporta més inscrits a l'APP. Els mitjans en català representen el 27 % del total, mentre que els escrits en castellà són el 55 %. En canvi, els periodistes del primer grup sumen el 35 % del total i els del segon, el 47 %. Altres dades que la taula posa de relleu és el significatiu pes, tant en nombre d'empreses com de periodistes, que tenien les agències de

3. Les xifres que corresponen a altres llengües (mitjans estrangers) són molt poc significatives. Hem situat els periodistes de ràdio a la columna català, tot i que s'hi utilitzava també el castellà i fins i tot altres llengües.

4. Inclou «Sense feina», «Diversos», «Jubilat», «Col·laborador», «Editorial», i sense dades. Pel que fa a la llengua, només hem tingut en compte les tres editorials, totes castellanes.

premsa i els serveis de premsa de partits i institucions. Pel que fa als mitjans estrangers, el nombre d'aquests es correspon exactament amb el nombre dels respectius corresponsals sindicats a Barcelona. Els quatre que utilitzen el castellà corresponen a diaris llatinoamericans. El cinema té amb Laya Films l'única representació, i les tres emissores són Ràdio Barcelona, Ràdio Associació de Catalunya i Ràdio PSUC.

Càrrecs, seccions i sous

Pel que fa als tipus de feina més freqüents (hi ha 90 inscrits dels quals no consta la secció) i als sous que hi corresponen, hem elaborat la següent taula:⁵

MEMBRES DE L'APP DISTRIBUÏTS PER LLOC DE TREBALL ⁶					
Secció / Càrrec	Inscrits	Sou mínim (en ptes.)	Sou màxim (en ptes.)	Mitjana de sou (en ptes.)	Inscrits amb dades de sou
Redacció	129	120	1.000	413	72
Col·laborador	41	125	600	284	8
Corresponsal	36	75	1.000	319	15
Reporter gràfic	34	150	500	290	5
Director	28	250	1.250	743	15
Política	26	125	500	314	22
Cultura	24	75	800	266	19
Societat	23	100	675	267	20
Esports	16	60	475	188	12
Economia	13	100	500	252	12
Redactor en cap	12	200	1.000	698	9
Estranger	11	300	850	450	5
Secretari de redacció	10	75	500	307	9

A la taula recollim les dades de les seccions en les quals figuren deu inscrits o més amb els sous mínim i màxim que es paguen per aquesta funció i la mitjana que en resulta. Com ja hem advertit més amunt, les dades sobre sous figuren en un nombre limitat de registres i per això la

5. El president de l'Agrupació, Gabriel Trillas, dóna el següent recompte, el 1937: premsa diària: 123 membres; reporters gràfics: 23 membres; corresponsals de premsa: 29 membres; col·laboradors de premsa: 135 membres; serveis auxiliars de premsa: 30 membres; premsa tècnica i revistes: 65 membres. La classificació és diferent de les que hem creat a partir del llibre de registre i barreja tipus de mitjans i funcions. La suma, 405 inscrits, concorda amb les inscripcions a mitjan 1937 (juny-juliol). A més, indica que la Mutualitat compta amb 670 membres (Trillas, 1937, p. 15).

6. Les seccions que figuren en el llibre són molt disperses. Per sistematitzar l'anàlisi de les dades, hem reagrupat les que figuren a continuació. Entre parèntesis s'indiquen les denominacions en l'original: política (Generalitat, Governació, Madrid, Marina, militar, nacional, Parlament, política); cultura (art, cinema, cultura, lletres, música, teatre); societat (Ajuntament, Ajuntament i comarques, carnet de la Universitat, carnet social i comarques, cròniques, ensenyament, femenina, jutjats, local, reportatges, Universitat), esports (escacs, esports, futbol, motorisme, natació), economia (borsa, economia, finances, marítimes, sindical, treball).

taula indica de quantes es disposa. Cal tenir present, així mateix, que no fem un tall cronològic en un moment determinat, sinó que agafem com un tot les dades que, majoritàriament, corresponen als anys 1936 i 1937. Col·laboradors i reporters gràfics són els que menys referències donen dels seus sous. Pel que fa als segons, és freqüent que treballin per a diversos mitjans, sense detallar, i molts indiquen que cobren a preu fet. D'aquest sistema, l'única referència concreta de què disposem és la de Joan Bert i Vila, de *La Rambla*, que declara cobrar 5 pessetes per fotografia, entenem que publicada.

Les dades sobre sous mostren que hi ha molta varietat, fins i tot per a un mateix càrrec o secció.⁷ Així, a la redacció d'un diari com *La Vanguardia* es donen sous d'entre 200 i 750 pessetes i a *El Mundo Deportivo*, entre 200 i 500. Redacció és potser una mica calaix de sastre, però diferències prou importants també es donen en seccions més precises. A la secció de política (nacional) de *La Batalla*, Pere Pagès, avui Víctor Alba, cobrava 300 pessetes i Antoni de Cabo en cobrava 500. Dintre l'agrupació que hem fet a «societat» i al diari *La Publicitat*, Àngel Ferran cobrava 675 pessetes per cobrir l'Ajuntament mentre que Guifré Bosch en rebia 250 per tractar d'ensenyament.

Les mitjanes de sous donen una orientació més ajustada per a aproximar-se a saber quant guanyaven els periodistes en temps de guerra. Val a dir també que amb les dades de què es disposa no s'aprecien variacions temporals significatives en els salaris; per tant, no es pot afirmar genèricament si aquests anaven a l'alça o a la baixa. La llengua dels mitjans tampoc sembla que comporti cobrar més o menys. A la secció redacció, la mitjana de sou dels diaris en castellà és de 389 pessetes mentre que als diaris catalans la xifra resultant és només una pesseta més baixa: 388.⁸

Lògicament, càrrecs de responsabilitat com directors i redactors en cap eren els més ben pagats. El que més, Josep Maria Massip, a *La Humanitat*, amb 1.250, i la que menys –pel que fa a diaris–, María Luz Morales, a *La Vanguardia*, amb només 600 pessetes. Totes dues inscripcions són de l'agost de 1936. Sembla evident, doncs, que la discriminació femenina no respectava ni les èpoques revolucionàries. Més encara si considerem que a *La Vanguardia*, a la mateixa data, Josep Escofet –que figura a redacció, tot i que amb Gaziell col·laborava a la direcció (GEC)– cobrava 750 pessetes, i que el successor de la senyora Morales,

7. Entre les millores aconseguïdes per l'APP figura l'establiment d'un sou mínim (TRILLAS, 1937, p. 16). Presumiblement, aquest sou havia de ser diferent segons el càrrec o la funció. Amb les dades de què disposem resulta molt difícil precisar-lo. Apuntem que per a un col·laborador regular o corresponsal aquest podia ser d'unes 125 pessetes mensuals el 1937, i per a un periodista o un reporter gràfic en plantilla, al voltant d'unes 300.

8. Per a efectuar el càlcul es disposa de dades de 29 redactors de diaris en castellà i 23 en català.

Paulino Masip, es declara un sou de 800 pessetes quan s'inscriu a l'APP al març de l'any següent.⁹ A *Treball*, Pere Ardiaca, tot i que no consta com a director en el registre, tenia un sou encara més baix, 400 pessetes, malgrat que en aquest cas sens dubte per raons ideològiques, ja que els redactors guanyaven el mateix.

A les revistes, els directors no cobren més de 500 pessetes, amb la notable excepció de Mariano Viada, de *Mercurio, Revista Comercial Iberoamericana*, que en té anotades 1.000 mensuals.¹⁰ Pel que fa als redactors en cap, hi ha més homogeneïtat, ja que en premsa i ràdio gairebé tots cobren entre 600 i 800 pessetes. Enric Tubau, director de *El Noticiero Universal* durant la guerra, figura com a redactor en cap i, en aquesta categoria, és l'únic amb un sou de 1.000 pessetes.

De la secció d'estranger disposem de poques dades de salaris per extreure'n conclusions, i la de redacció, tot i que amb dades més abundants, presenta molta dispersió. Assenyalem, però, que només dues persones declaren cobrar 1.000 pessetes en aquesta categoria. El primer és Joan Domènech Guilart, de Ràdio Associació de Catalunya, de qui es precisa que és agent de publicitat i, per tant, tindria una font d'ingressos complementària. L'altre és Eusebio Mejías, de l'Agència AIMA. Altres casos remarcables, però ja no tant excepcionals, són els tres redactors que cobren sota d'entre 700 i 750 pessetes, entre els quals hi ha Rafael Moragas *Moraguetes*, d'*El Día Gráfico*. Pel que fa a la franja inferior, només sis periodistes tenen sota de les 200 pessetes a redacció i corresponen a *Diari de Barcelona*, *Diari de Catalunya*, *Full Oficial*, *Agència Fabra*, *La Mujer y la Moda* i *El Día*, de Casp.

Entre els corresponents hi ha tant periodistes dels diaris locals com de premsa estrangera que es troben a Barcelona. No hi ha diferències de sou significatives entre uns i altres i, quant a la mitjana, es trobarien dintre el mateix rang que el conjunt de seccions de política, cultura, societat o economia. Els secretaris de redacció també es podrien assimilar a aquest grup. D'entre elles, cultura és la que presenta màxims i mínims més distanciat. Les 800 pessetes de màxim corresponen a un periodista de revistes, Josep Esteve Quintana, de *Films selectos* i *Projector*, mentre que els especialistes en música tenen sota molt baixos, entre 75 i 125 pessetes. Amb aquest darrer sou figura Jaume Pahissa, que escrivia a *Las Noticias*.

Esports és la secció amb una mitjana més baixa. La xifra màxima correspon a Lluís Meléndez, de *La Humanitat* i *Última Hora*. A *La Vanguardia*

9. Cal anotar, però, que en altres càrrecs les dades de què disposem de sou estaven equiparades a les dels homes. Les cinc dones que consten com a treballadores de redacció, per exemple, tenen sota superiors a la mitjana d'aquesta secció.

10. Probablement es tractava d'una empresa familiar, ja que hi figuren tres Viada. Els altres dos cobraven molt menys, 200 i 50 pessetes respectivament.

día els redactors de la secció tenien un sou d'entre 200 i 250 pessetes; a la casa, només el folklorista Valeri Serra i Boldú –redactor de la secció de lletres– tenia un sou més baix: 150. En general, potser perquè els esports eren considerats un tema informatiu menor –més encara en temps de conflicte– els periodistes que s'hi dedicaven tenien sous per sota de la mitjana.

Edat

Quant a l'edat, les dades que tenim corresponen aproximadament al vint per cent de periodistes i per tant no resulten gaire significatives. A més, aquesta dada només es recull amb regularitat a partir de desembre de 1937. Dels 114 membres dels quals consta l'edat, només 15 van entrar a l'Agrupació abans d'aquella data. No sembla que hi hagi una raó clara per a anotar l'edat a partir d'un determinat moment, però podia tenir a veure tant amb la situació de guerra i mobilització com amb les finalitats mutualistes de l'Agrupació. La taula següent és la piràmide d'edat que en resulta.

INSCRITS A L'APP SEGONS EDAT		
Anys	Inscrits	%
menys de 20	6	5,26
entre 20 i 24	8	7,02
entre 25 i 29	23	20,18
entre 30 i 34	16	14,04
entre 35 i 39	20	17,54
entre 40 i 44	15	13,16
entre 45 i 49	14	12,28
entre 50 i 54	9	7,89
més de 55	3	2,63

En conjunt, no s'aprecien particularitats especials. El gruix d'inscrits tenen entre 25 i 50 anys i per sobre i per sota d'aquesta edat la representació és molt menor. És remarcable que *Treball* comptava amb sis agrupats menors de 25 anys, fet que implícitament indica una renovació o ampliació de la plantilla: cinc d'ells ingressen a partir de l'octubre de 1937. *Frente Rojo*, diari del PCE, té també una redacció força jove: tres dels seus membres són menors de 25 anys, entre ells el director, Mariano Perla. *Treball* i *Frente Rojo* tenen també els dos inscrits més joves, tots dos de setze anys. A la part de més edat de la taula no apareix cap tret destacable. L'inscrit més gran és Lluís Ballester (69), sense feina en ingressar a l'Agrupació, però abans al Butlletí de la Cambra Agrícola.

La Rambla

El diari creat per Josep Sunyol i Garriga obre l'apartat que dediquem a analitzar, mitjà per mitjà, les dades dels que tenen més representants a l'APP. Durant els primers mesos de la guerra, *La Rambla* manté la seva tendència política pròxima a Esquerra Republicana, malgrat que Sunyol ha estat capturat i afusellat per les tropes franquistes. El 8 de febrer de 1937, el diari passa a mans del PSUC, i aquest el cedirà un any i mig més tard a les joventuts del partit.

Dels 31 professionals que van ingressar a l'APP –només dues dones–, 13 ho van fer de seguida, l'agost de 1936. Entre ells, Joaquim Ventalló, que n'era el director i va haver de fugir a França el 9 de setembre perquè estava amenaçat de mort per la FAI (Ventalló, 1987, p. 28). Set periodistes més ingressen el 1937 i vuit ho fan l'any següent. Com a director, Ventalló cobrava 850 pessetes, mentre que Lluís Aymamí i Baudina, que el va substituir, en rebia 800 com a redactor en cap. Els redactors que ingressen a l'agost de 1936 tenen sous que van des de les 200 mensuals del crític d'art Joan Cortès i Vidal a les 400 d'Enric Fernández Gual, que s'ocupa de la secció d'estranger tot i que també era un crític d'art reconegut. Redactors que ingressen més endavant aconseguiran sous mensuals de 500 pessetes (Carlota Guterres) o 700 (Francisco Mateos). Dos escriptors coneguts figuren a *La Rambla*: Pere Calders, que ingressa al setembre de 1937, sense especificar secció i amb un sou de 125 pessetes, i Vicenç Riera Llorca, a l'APP des de l'agost de 1936 i encarregat de la secció de carnet social i comarques per 350 al mes.

A més de redacció i les ja esmentades, apareixen com a seccions Ajuntament, carnet de la Universitat, esports, finances, Generalitat, Madrid i teatre. Es compta amb un reporter gràfic, un dibuixant (José Bardasano) i diversos col·laboradors i corresponsals. Les anotacions ens proporcionen dades del sou d'aquests darrers: Umberto Calligaris, col·laborador de la secció d'estranger, cobrava 30 pessetes per article el 1937 mentre que, el mateix any, Lluís Climent, corresposal al front d'Aragó, en rebia 20 per cada informació.

Las Noticias

Aquest diari, que en el transcurs de la guerra es convertirà en portaveu oficial de la UGT, té 30 periodistes membres de l'APP. La meitat ingressen durant el 1936 gairebé tots de cop, el 13 d'agost. La resta ho fan per degoteig fins al juliol de 1938. Dels associats, cinc declaren pertànyer a redacció i cinc més són col·laboradors, entre ells Miquel Ferrer, un dels caps de la UGT que, segons s'anota, utilitza el pseudònim de Ramon Fuster. El director era Gabriel Trillas, president de l'APP –havia estat redactor fins a la incautació (Huertas, 1995, p. 268)– amb un sou de

1.000 pessetes; i el redactor en cap, Joan Rossell Ernest, que en cobrava 600. Seccions declarades per altres inscrits són ensenyament, esports, estranger, Governació, jutjats i policia, marítimes i militars, música, política, i teatre.

Hi ha dades del que hi cobraven vint periodistes. A banda dels sous ja esmentats, els més alts són els del dibuixant Francisco Rivero Gil i el compaginador Luis Malcial Osteret, tots dos amb 600 pessetes. Especialment pel que fa a aquest segon, sembla una xifra elevada per una tasca de producció. A redacció, i també a política i a teatre, se'n cobraven 400 o 500. La resta de seccions fluctua entre 200 i 350 mensuals, incloent-hi les dues auxiliars –les úniques dones– que en cobraven 300. Ja ens hem referit a Jaume Pahissa, que en cobrava 125 per la secció de música. De l'únic periodista d'esports es precisa que és col·laborador i cobra 100 pessetes.

La Vanguardia

D'aquest diari figuren inscrits a l'Agrupació 27 periodistes, dels quals 20 van ingressar de seguida, a l'agost de 1936, probablement pel factor ja esmentat d'escollir la UGT com a mal menor enfront de l'alternativa CNT. Per bé que el diari no presenta vinculacions polítiques molt definides en la primera part de la guerra, fins a l'arribada a Barcelona del govern Negrín –que en fa el seu portaveu–, la xifra i la rapidesa dels seus periodistes a vincular-se a la UGT resulta prou significativa. L'any 1937 només ingressa a l'Agrupació Paulino Masip, més o menys en la data que devia passar a ocupar la direcció, mentre que el 1938 ingressen un reporter gràfic i un secretari de redacció, Joaquín Sanchis Nadal, del qual s'indica que procedeix de València, com el govern central. María Luz Morales és l'única dona de *La Vanguardia* que figura al registre.

Redacció compta amb sis periodistes, i esports –la segona secció més nombrosa–, amb tres i un col·laborador. Hi ha seccions o especialitzacions força diverses: borsa, Generalitat, Governació, jutjats, lletres, nacional, Parlament, ràdio i Universitat. L'encarregat d'aquesta darrera –i de la conselleria de treball– era Lluís Palau i Claveras, germà del crític cinematogràfic Josep Palau, mentre que Enric Calvet i Pascual, germà de Gaziel –director fins a l'esclat de la guerra– escrivia sobre ràdio.

Coneixem quant cobraven 23 dels 27 periodistes inscrits. Ja ens hem referit abans als salaris dels directors i dels periodistes d'esports i de lletres. Assenyalem ara que predominen els sous d'entre 300 i 400 pessetes, en general per sobre de les mitjanes de les seccions més comunes en altres diaris. El reporter gràfic Joan Mir Roda, el més ben pagat en la seva especialitat, en guanyava 500.

Treball

Els 25 periodistes d'aquest diari que ingressen a l'APP no ho fan tan diligentment com els de *Las Noticias* o *La Vanguardia*. A finals de 1936 només n'havien ingressat nou; vuit més ho fan durant el 1937 i també vuit, el 1938. Quatre dels inscrits són dones, però només una, Maria Teresa Serinyà (21 anys el 1938), és redactora.

Per seccions, redacció compta amb cinc periodistes, i nacional, local i sindical, amb dos cadascuna. Hi ha quatre auxiliars –dues dones i dos homes– i tres dibuixants, Enrique Garrán, Martí Bas i Josep Alloza. Els dos darrers col·laboren també en altres publicacions: Bas a *Mirador* i *L'Esquella de la Torratxa*; Alloza, a *Mirador*, *L'Esquella* i *El Diluvio*. Altres seccions que trobem són estranger i cultura, així com arxiu.

El sou consta només per a 12 periodistes. Sembla que en un primer moment es tendeix a unificar al voltant de les 400 pessetes. És el que declaren tant Pere Ardiaca, que fa de director, com Salvador Roca i Roca a la secció de local, Otto Mayer a cultura o Armand Quintana a nacional, tots quatre a l'agost de 1936. Més endavant trobem xifres més variades; per exemple, a la secció de sindical, Josep Manyanet cobra 500 pessetes al novembre de 1936 i Àlvar Bernadó 125, al juliol de 1937. Aquest darrer és el sou més baix, mentre que el més alt, 540 pessetes, correspon a Juli Sanz, redactor que ingressa a l'APP a l'octubre de 1937.

La Publicitat

Divuit periodistes –tots homes– del diari d'Acció Catalana figuren a l'APP. Tretze d'ells ingressen ben aviat, entre l'agost i el setembre, un ho fa al març de 1937 i la resta, durant el 1938. Entre els homes de *La Publicitat* figuren alguns noms coneguts, tot i que també es troben a faltar algunes de les personalitats del diari, com el director, Carles Capdevila, o el redactor en cap, Just Cabot. Entre els cinc que figuren a redacció hi trobem Jaume Passarell, Josep Maria Xicota (250 pessetes de sou) i Emili Granier-Barrera, de qui s'anota que és corrector en plantilla i cobra 400 pessetes. L'aviador Marià Foyé col·laborava amb les seccions de motorisme i aviació per un sou de 125 pessetes; Sebastià Gasch escrivia de cinema a preu fet, sense que s'indiquin xifres; Avel·lí Artís i Balaguer –pare d'Avel·lí Artís-Gener, *Tísner*– era compaginador (500 pessetes); hem esmentat abans Àngel Ferran (Ajuntament, 675 pessetes); Fermí Vergés (300 pessetes) seguia la informació de la Generalitat; l'escriptor i periodista Pere Mialet (250 pessetes) s'encarregava de la secció de nacional i Antoni Vilà Bisa, que va succeir Capdevila com a director el 1938, figura sense càrrec amb un sou de 260 pessetes. A més de les seccions ja esmentades, trobem també ensenyament i estranger, aquesta a càrrec de Giuseppe Torre Caprara, que utilitzava el pseudònim de

Tiggis –especialment en els seus articles setmanals a *Mirador*– i de qui consta com a anotació autògrafa «Antifascista desterrato politico refugiato a Barcelona desde el 1932». S’apunta també que és col·laborador i té un sou variable.

El Mundo Deportivo

Disset periodistes d’aquest diari esportiu –tots homes– ingressen a l’APP i tots ho fan el 1936, alguns en tongades de cinc (21 d’agost) o quatre (30 de novembre). El director, Josep Torrents Font –que va ocupar el càrrec entre 1929 i 1939 (Huertas, 1995, p. 395)– cobrava 750 pessetes i els redactors tenien sous variats, entre 500 i 125. El col·laborador encarregat de natació, Carles Bonacasa, declara un sou de 60 pessetes al mes. La major part de seccions té a veure amb els esports (escacs, futbol, motorisme, natació), però també hi ha teatre. No hi ha cap referència bèl·lica tot i que el rotatiu va incorporar el subtítol «Diario de deportes y de guerra».

El Diluvio

També disset periodistes del veterà diari republicà ingressen a l’APP. Dotze ho fan força aviat, entre agost i octubre de 1936. Dos més ingressen el 1937 i tres a l’any següent. La major part, vuit, declaren treballar a redacció, i s’esmenten altres seccions com cinema, Generalitat, sindical i treball. Jaume Claramunt, que va ser director entre 1916 i 1938, figura amb un sou de 1.000 pessetes. Aquesta dada no consta per al seu successor, Antonio Huerta, que ingressa a l’APP a l’abril de 1938, amb l’anotació que ha estat avalat per membres de la família Lasarte, propietària del periòdic, i que procedeix de les agrupacions de València i San Sebastià, de la qual era fundador i president. El seu ingrés deu ser immediatament posterior a la seva assumpció del càrrec i també a l’entrada del diari en l’òrbita del PSOE (Huertas, 1995, p. 129). Tres membres de la família Lasarte, els germans Josep, Concepció i Joan, figuren entre els inscrits com a redactor de cinema, redactora i secretari de redacció, respectivament, amb el mateix sou: 500 pessetes. El diari no pagava malament: els 13 sous que consten estan per sobre de les 300 pessetes, excepte per al redactor de la secció Generalitat, que en guanyava 200.

La Humanitat i Última Hora

Repassem conjuntament les dades dels dos diaris d’Esquerra Republicana de Catalunya ja que, tot i que mantenien característiques dife-

rents, compartien redactors, seu i, en un primer moment, també el director, Josep Maria Massip (ja hem dit que era el més ben pagat, 1.250 pessetes). Aquest i un redactor d'esports declaren en el seu registre de l'APP que treballen per a tots dos diaris, mentre d'un altre (Josep Creus) s'anota que compagina el treball a *La Humanitat* i a *La Publicitat*. A banda dels tres que apunten la pluriocupació, consten 16 periodistes més de *La Humanitat* i sis més per a *Última Hora* sense que a cap dels dos hi hagi dones. Els ingressos són molt matiners: del total de 25, tots menys quatre es produeixen entre agost i octubre de 1936.

Pel que fa a seccions, *La Humanitat* té quatre homes a redacció i apareixen també cinema, Generalitat, Governació, lletres, música i teatre. A *Última Hora* n'hi ha tres a redacció i consten esports, nacional i teatre. Els sous són molt variats i, per als redactors, van de les 125 pessetes de Vicenç Verní, que fa Governació, a les 600 del redactor Antoni Puch, tots dos a *La Humanitat*. Entremig, hi ha tota una gamma de sous que no permet treure gaire conclusions. Anotem que Andreu Avel·lí Artís Tomàs (més endavant Sempronio) cobrava 345 pessetes com a encarregat de teatre a *Última Hora*; Josep Maria Lladó Figueres, 250 a la redacció d'aquest mateix diari –poc després passaria a dirigir l'altre– i Manuel Valldeperes –que va ser l'últim director de *La Humanitat*– en rebia 250 com a secretari de redacció, en entrar a l'Agrupació a l'agost de 1936. Marià Rubió i Tudurí consta també com a director de *La Humanitat*, ja que el seu registre és de novembre de 1937 i va ocupar el càrrec entre setembre i desembre d'aquest any (Huertas, 1995, p. 420). Això sí, cobrava menys que Massip: només 900 pessetes. Josep Roig-Guivernau en rebia 750 com a redactor en cap de *Última Hora*, que passaria a dirigir després que Massip marxés a l'exili. S'ha de remarcar que el redactor en cap Josep Escuder, a qui s'atribueix l'excel·lent disseny gràfic que caracteritzava *Última Hora*, no apareix inscrit per aquest diari sinó per *La Batalla*, l'òrgan del POUM.

El Día Gráfico

Quinze professionals d'aquest diari, propietat fins a la guerra de Joan Pich i Pon, ingressen a l'APP. Tots ho fan entre agost i setembre de 1937 excepte Rafael Moragas *Moraguetes*, que s'hi incorpora tard, al febrer de 1938. *El Día Gráfico*, fent honor al seu nom, compta amb quatre reporters gràfics, que cobren a preu fet. Hi ha tres persones a redacció i consten seccions d'art, esports, marítimes, teatre i Universitat.

Dels tres membres del comitè de direcció que es nomena després de la confiscació per part del Partit Republicà d'Esquerra –Màrius Aguilar, Lluís Almerich i Manuel Nogareda– els dos darrers figuren per *La Noche* –l'altre diari de Pich–, com a director i redactor en cap, respectivament.

Aguilar no es va inscriure a l'Agrupació i sí que ho va fer Francesc Aguirre, que assumiria la direcció tot sol a partir de 1937 i consta com a subdirector a l'agost de 1936, amb un sou de 700 pessetes. La resta de sous és molt variable, entre les 75 (Miquel Utrillo Vidal, art) i les 500 pessetes (Eduard Borràs, redacció).

El Noticiero Universal

Troblem 14 periodistes del «Ciero» a l'APP, tots homes i força matiners: onze ingressen entre agost i setembre de 1936 i el darrer ho fa a l'agost de 1937. A més de la genèrica redacció, trobem esports, Governació, reportatges i Universitat. Aquesta darrera desperta sospites: a la línia corresponent una anotació qüestionada: «No fa res més?»; i una altra mà respon: «No». El director, Enric Tubau, cobrava 1.000 pessetes i consta –ho hem dit més amunt– com a redactor en cap. Els sous són molt variables i alguns, sorprenents. Joan Jordà Terrado, col·laborador, rep 600 pessetes i Joan M. Soler Planas, corresponsal de guerra, 500. És més del que guanyen la major part de redactors, que estan entre les 150 i les 350.

Frente Rojo

El Partit Comunista d'Espanya comença a editar aquest diari a Barcelona el 1937, sense que en sapiguem la data exacta. Hi treballen tretze membres de l'Agrupació –entre ells una dona–, vuit dels quals ingressen entre juny i juliol de 1937 i la resta, al novembre de 1938. Cap dels tretze té nom o cognoms catalans i de tres d'ells s'indica que procedeixen de Madrid. No consta el sou de cap i, en canvi, figura l'edat de tots. El més jove, Cândido Souza, pseudònim «Mayo», era reporter gràfic i tenia 16 anys. El més gran, Gonzalo Sanz, en tenia 44.

La Noche

El segon diari de Joan Pich i Pon pateix un destí diferent que el seu germà gran: és confiscat per la CNT o, segons Víctor Alba, encara pitjor, pel grup més radical de la FAI (Alba, 1990, p. 187). Tot i amb això, deu dels seus periodistes ingressen a l'APP entre el 12 d'agost i el 4 de setembre de 1936. Un altre ho farà el 1938 i d'una, Anna Maria Martínez Sagi –d'actualitat per la biografia *Las esquinas del aire*, de Juan Manuel de Prada–, no consta la data d'ingrés i es detalla que era col·laboradora, tenia un sou variable i feia reportatges. L'altra dona de la relació, Consol García Guardiola, cultivava aquest mateix gènere. A més de redacció, trobem seccions de Governació, música i teatre. S'ha de remarcar la presència d'un reporter gràfic de la nissaga Pérez de Rozas, José Luis. Com

a director figura Lluís Almerich (1.000 pessetes) i com a redactor en cap, Manuel Nogareda (700). Huertas (1995, p. 378) els situa a tots dos en el comitè de direcció de *El Día Gráfico*. La resta de sous són poc significatius, entre 250 i 500 pessetes, excepte Luis Góngora, que s'ocupava de la germana pobra, música, i en rebia només 75.

La Batalla

Ja hem comentat que no deixa de ser sorprenent trobar periodistes del diari oficial del POUM –situat en l'òrbita de la CNT– en el sindicat adscrit a la UGT. Són un total d'onze –cap dona–, que ingressen en un primer grup de cinc a l'agost de 1936 i la resta, esglaonadament entre novembre del mateix any i març del següent. Entre ells ja hem esmentat Pere Pagès i Elías (futur Víctor Alba), que s'inscriu dels primers i consta amb un sou de 300 pessetes per la secció de nacional. També Josep Escuder (redactor en cap, 680 pessetes), que «tornà dels Estats Units poc després del 19 de juliol, s'encarregà de la direcció tècnica i malgrat l'atrotinament de les màquines aconseguí de fer el que es creu encara que fou el millor diari de la zona republicana, i el més ben presentat» (Alba, 1990, p. 200). Narcís Molins i Fàbrega, el primer director, consta com a redactor en cap, però sense detall del sou. Altres seccions referides són Ajuntament i esports, i hi figuren també un corresponsal de guerra (500 pessetes) i un traductor (400).

Comissariat de Propaganda

Deu membres d'aquest comissariat s'apunten a l'APP a partir de dates força tardanes. Només un el 1936, sis entre gener i febrer de 1937, i els quatre restants entre desembre d'aquest i maig de 1938. Una dada significativa és que fora de Pere Català i Pic¹¹ i del reporter gràfic Miquel Agulló, els restants associats tenen com a mínim un cognom forà. Andrés Gentilini, Rosaleen Smyth, Owadja Kupperman i Stasy Kaetzler consten a la secció d'estranger, aquest (o aquesta) darrer avalat per ser membre del Partit Comunista Alemany i amb un sou de 400 pessetes. Hi ha tres dones i dos noms (Owadja i Stasy) de gènere difícil de precisar.

Agència AIMA

Tenim poques dades d'aquesta agència de la qual a l'Agrupació hi ha només un corresponsal –Joan Rodríguez Palmeras– abans del febrer de

11. Ingressa al febrer de 1937 com a director de la revista *Nova Ibèria* que editava el Comissariat, amb un sou de 500 pessetes.

1938 i deu persones més després d'aquesta data. Fora d'un altre corresponsal, no hi ha noms catalans i, remarcablement, hi ha set dones, entre elles Carmen de Martínez Cartou (31 anys), que figura com a directora sense declarar el sou; dues taquígrafes i una auxiliar. Dues persones cobren 1.000 pessetes al mes: Eusebio Mejías López, sense secció declarada, i Antonio Bravo Arias, a redacció i amb l'aclariment que procedeix de Madrid com, probablement, tota l'agència. Per una anotació coneixem que l'adreça a Barcelona era al carrer Balmes, 167.

Agència FABRA

També hi ha onze professionals de l'Agència Fabra a l'APP, però ingressen molt abans que els d'AIMA, vuit entre agost i setembre de 1936, un al desembre del mateix any, i els dos restants el 1938. Dels ingressats el 1936 tenim dades de sous, que van de les 460 pessetes que rebia Agustí Piracés (no consta secció) a les 165 de Joan Roura, a redacció. Redacció compta amb quatre persones i hi ha tres radiotelegrafistes, dos dels quals han necessitat avals per entrar a l'Agrupació. Joan Tomàs, conegut pels seus reportatges d'espectacles a *La Publicitat* i a *Mirador*, figura sense secció, amb un sou de 300 pessetes i amb el detall «Fabra / Havas» en el nom de l'agència.

La Veu de Catalunya

Deu periodistes de *La Veu* s'inscriuen a l'APP, nou ho fan immediatament, a l'agost de 1936, i el darrer ingressa el 9 de setembre següent. Josep Navarro Costabella consta com a «Director delegat del Govern de Catalunya», sense sou declarat. Hi ha cinc redactors, tots amb sous diferents d'entre 200 i 650 pessetes. També consten treball, música, Ajuntament i comarques i un secretari de direcció amb un sou molt baix, 150 pessetes.

Ràdio PSUC

En els primers temps de la guerra, tant el PSUC com la CNT confiquen aparells emissors d'ona curta i es doten dels seus propis serveis radiofònics. Ràdio PSUC comença a emetre el 21 de setembre de 1936 i té diversos espais en llengües estrangeres (Franquet, 1986, p. 196). A l'APP hi consten deu periodistes –sis homes i quatre dones–, ingressats entre el desembre de 1936 i el juny de l'any següent (una de les inscripcions és anul·lada). Set d'ells, a jutjar pels noms, són estrangers i de tres apareix precisat que es tracta, respectivament, d'un redactor del setmanari comunista *La lucha de clases* de Sòfia (Bulgària), del corresponsal

del britànic *Daily Worker* i del corresponçal d'un diari polonès. Només s'indica el sou mensual d'una persona (300 pessetes) i de la locutora Àngela Bayona es precisa que cobra 10 pessetes diàries.

Bibliografia

- ALBA, V. (1990), *Sísif i el seu temps I – Costa avall*. Barcelona: Laertes.
- CADENA, J. M. (1984), «Les Associacions de Periodistes a Barcelona». *Annals del Periodisme Català* [Barcelona], núm. 0 (abril-juny), p. 6-18.
- CAMPILLO, M. i CENTELLES, E. (1979), *La premsa a Barcelona 1936-1939*. Barcelona: Centre d'Estudis d'Història Contemporània.
- FRANQUET, R. (1986), *Història de la radiodifusió a Catalunya. Del naixement al franquisme*. Barcelona: Edicions 62.
- HUERTAS, J. M. (1995), *200 anys de premsa diària a Catalunya 1792-1992*. Barcelona: Fundació Caixa de Catalunya.
- TRILLAS, G. (1937), «Le président de l'Agrupació Professional de Periodistes à ses confrères». A: Joan TORRENT, *La presse catalane depuis 1641 jusqu'à 1937*. Barcelona: Comissariat de Propaganda de la Generalitat de Catalunya, p. 13-18.
- VENTALLÓ, J. (1987), «Una mica del que jo vaig viure». *Annals del Periodisme Català* [Barcelona], núm. 12 (juliol-setembre), p. 26-30.